Italijani in Madžari v Sloveniji v perspektivi slovenskih etničnih študij – participacija v politiki in pri urejanju javnih zadev

Italians and Hungarians in Slovenia from the Perspective of Slovenian Ethnic Studies: Participation in Politics and Public Affairs

The contribution addresses the issue of the participation of national minorities and the ways in which this participation can be optimally regulated. After a brief introductory discussion of the advantages and disadvantages of the available models of integration and autonomy, the author turns to the political organisation of the Italian and the Hungarian minorities in Slovenia, in three consecutive periods: before 1974 when the constitution of the SR of Slovenia was adopted, from 1974 and 1991, and after its Slovenia's independence in 1991. The author concludes that the political participation of the constitutionally and legally recognized minorities has always been guaranteed on the declarative level and progressively also on the normative level. The normative development achieved before 1991 directly influenced the formulation of the solutions that were applied after the independence and thereby assured certain continuity of contents. The legal regulation of the political participation of the two autochtonous national communities is exemplary, although there have always been some discordances between the normative regulation and the actual situation. Despite the professional interest in the issue of political participation of the two authochotous national minorities, the transfer of the research results into direct political action and development of better political solutions has been virtually non-existent.

Keywords: autochtonous minorities, political pašrticipation, Constitution of R Slovenia

Prispevek obravnava vprašanje participacije narodnih skupnosti in možnosti njene optimalne ureditve. Po kratki uvodni razpravi o prednostih in slabostih obstoječih modelov, integracije in samostojnosti, avtor nadaljuje s politično organizacijo italijanske in madžarske manjšine v Sloveniji v treh časovnih obdobjih: pred letom 1974, ko je bila sprejeta ustava SR Slovenije, obdobje med letoma 1974 in 1991 in obdobje po osamosvojitvi Slovenije leta 1991. Avtor v sklepnem delu ugotavlja, da je bila politična participacija ustavno in zakonsko opredeljenih manjšin ves čas deklarativno, z razvojem političnega sistema pa tudi normativno zagotovljena. Normativni razvoj politične participacije obeh avtohtonih narodnih skupnosti pred letom 1991 je neposredno vplival na oblikovanje rešitve, ki so bile uveljavljene po osamosvojitvi, in s tem zagotovil neko vsebinsko kontinuiteto. Zakonska ureditev politične participacije obeh avtohtonih narodnih skupnosti je zgledna, čeprav so bila med normativno ureditvijo in dejanskim stanjem ves čas določena neskladja med normativno ureditvijo in dejansko situacijo. Kljub strokovnemu interesu za problematiko politične participacije obeh avtohtonih narodnih skupnosti, je bil transfer raziskovalnih rezultatov v neposredne politične aktivnosti in pripravo boljših političnih rešitev skoraj popolnoma odsoten.

Ključne besede: avtohtone manjšine, politična participacija, ustava R Slovenije

POLITIČNA PARTICIPACIJA NARODNIH MANJŠIN

Temeljna funkcija politične in javne participacije narodnih manjšin je v urejanju takšnih družbenih odnosov, ki preprečujejo in odpravljajo (ali vsaj minimizirajo) deprivilegiran in/ali marginaliziran položaj manjšin in/ali njenih pripadnikov v določeni družbi oziroma državi. Širjenje možnosti in razvijanje oblik (posebne) politične participacije narodnih manjšin sta med temeljnimi vprašanji njihovega obstoja in razvoja. Pojem participacije v družbi je v tem primeru vsekakor širši od pojma politične participacije, zato bi bilo marsikdaj bolje govoriti o participaciji pri upravljanju z javnimi zadevami.

Poročilo Minority Right Group International o javni (torej ne samo politični) participaciji narodnih manjšin navaja naslednje dokumente: Mednarodni pakt o državljanskih in političnih pravicah iz leta 1966; Deklaracijo OZN o pravicah oseb, ki pripadajo narodnim, etničnim, verskim ali jezikovnim manjšinam iz leta 1992; Dokument KEVS iz Köbenhavna, in Okvirno konvencijo o varstvu narodnih manjšin Sveta Evrope iz leta 1995 (Ghai 2001). Nekateri drugi avtorji navajajo še Evropsko listino o manjšinskih in regionalnih jezikih (npr. Polzer 2000: 228) ter nekatere resolucije Sveta Evrope (npr. Klopčič 1998). Treba je opozoriti, da našteti dokumenti govorijo o nediskriminaciji in ne direktno o (politični) participaciji, prav tako pa je treba opozoriti na tako imenovano Dunajsko deklaracijo, sprejeto na svetovni konferenci o človekovih pravicah na Dunaju leta 1993. V posebnem poglavju te listine je zapisano, naj države sprejmejo takšne ukrepe v prid oseb, pripadnikov narodnih ali etničnih, religioznih ali jezikovnih manjšin, ki naj olajšajo "njihovo polno participacijo v vseh oblikah političnega, ekonomskega, socialnega, verskega in kulturnega življenja teh družb, ter udeležbo v ekonomskem napredku in razvoju njihove države" (Dunajska deklaracija 1993, II./B-3, 27).

Ambicija vseh politično manjšin je, da bi imele z ustavo ali zakonom zagotovljeno zastopstvo ali vsaj vpliv na odločanje v državnih in lokalnih predstavniških telesih. Taka participacija naj bi bila neodvisna tako od siceršnjih rezultatov rednih volitev. Pri tem se najprej postavlja vprašanje razmerja med načinom siceršnje organiziranosti manjšin in načinom uresničevanja politične participacije. Trdimo lahko, da na možnosti politične participacije vplivajo pogoji, ki jih imajo manjšine za svojo politično artikulacijo v okviru političnega sistema držav, v katerih bivajo. Če vprašanje nekoliko poenostavimo, lahko rečemo, da je zagotovitev politične participacije narodnih manjšin predvsem vprašanje političnih institucij večinskega naroda, saj samo te lahko zagotovijo enakopravno soodločanje manjšin na politični ravni.

Manjšine se kot kolektiv težko enakopravno vključujejo v politično življenje države, v kateri bivajo. Ponavadi se politično opredeljujejo za dva modela, in sicer za integrativni model, ali pa za model samostojnosti z raznimi oblikami kooperacij, ki se gibljejo od popolne avtonomije do njenih posameznih elementov. Pri tem se nekateri avtorji sprašujejo, ali je avtonomija prvi korak k politični osamosvojitvi (npr. odcepitvi), ali pa le instrument za njeno preprečitev (Pan/Pfeil 2001: 206). Formalno urejena politična enakopravnost je namreč lahko samo zunanji izraz politične enakopravnosti, pod katerim se skriva politična podrejenost. Takšni so bili primeri v nekaterih socialističnih sistemih iz nedavne evropske zgodovine, kjer je navidezno uresničena enakopravnost v bistvu prikrivala neenakopravni položaj manjšinskega prebivalstva (npr. Albancev na Kosovu). Formalna enakopravnost in predstavništvo, včasih celo na najvišji državni ravni, nista preprečevala podrejenosti manjšinske skupnosti. Zato se prav te države ob izgradnji novih demokratičnih ureditev nenehno srečujejo z vprašanjem, kako zagotoviti dejansko enakopravnost manjšin, predvsem pa njihovo politično participacijo. Nerešena manjšinska vprašanja so nenehen možen vir konfliktov tudi med novonastalimi državami. Tako je bil tudi na Hrvaškem povod za vojno prav "nerešeno" manjšinsko vprašanje; primerov je seveda še več.

Prav nekatere od novonastalih ali nanovo oblikovanih držav v srednjem in jugovzhodnem delu Evrope, ki so se prisiljene po eni strani ukvarjati z lastnimi težavami, po drugi pa s pogoji, ki jim jih postavljajo "stare" demokracije kot pogoj za enakopravno vključitev v mednarodno skupnost, poskušajo najti nove načine in oblike politične participacije manjšin.[1]

* * *

[1] Če pogledamo samo nekaj primerov urejenosti politične participacije v nekaterih državah, ki so prešle v večstrankarski sistem po letu 1990, dobimo naslednjo sliko: **Albanija**. V državi ne poznajo manjšinskih političnih strank, te so z zakonom o političnih strankah iz leta 1990 tudi prepovedane. Interes manjšin zastopa Politična stranka za človekove pravice, ki ima v parlamentu tri sedeže in zagotovljeno predsedstvo posebne komisije za človekove in manjšinske pravice v parlamentu. Med vlado oziroma njenim uradom za manjšine in manjšinami je vzpostavljen dialog v obliki okrogle mize, ki pa ima neformalni karakter. **Bolgarija**. Svoje politične organizacije imajo turška, romska, ruska, tatarska, judovska, karakanska, armenska in vlaška manjšina. Prek politične stranke delujejo samo pripadniki turške manjšine, ki se združujejo v stranki z imenom Gibanje za pravo in svobodo, v njo pa se lahko včlanijo tudi drugi državljani Bolgarije, saj zakon o strankah prepoveduje ustanavljanje strank na etnični, rasni ali religiozni osnovi. **Češka**. Politične organizacije imajo romska, nemška, poljska, slovaška, rutenska, bolgarska, madžarska, grška, hrvaška, ruska, romunska in – zanimivo – tudi novodobna vietnamska manjšina. Odnose med manjšino in državo ureja posebni svet za narodne manjšine, prek katerega se tudi pogovarjajo z oblastmi. Njegove naloge so sodelovanje pri pripravi ukrepov vlade za pravice narodnih manjšin, priprava gradiv pred obravnavo na vladi, sodelovanje s predstavniki vladnih organov. V svetu so zastopani tako predstavniki manjšin kot tudi predstavniki oblasti. Predsednik sveta kot tudi predsednik medministrske komisije za vprašanje Romov imata v vladi status ministra brez listnice. Posebno manjšinsko politično stranko oziroma kar dve pa imajo le Romi: Civilno romsko iniciativo in Demokratično zvezo Romov. Zakonodaja ne pozna posebnih določil za izvolitev v parlament. **Estonija**. V Estoniji je politično organizirana predvsem ruska manjšina, sicer pa so manjšine organizirane v civilno družbeni Estonski zvezi narodnosti, ki je bila ustanovljena na podlagi zakona o kulturni avtonomiji narodnih manjšin iz leta 1993. Zveza združuje dvanajst v Estoniji živečih manjšin. V vladi imajo ministra brez listnice za vprašanja narodnih

Problemov politične participacije in manjšinske zaščite nasploh pa niso rešile niti tako imenovane "stare" demokracije. Parlamentarna demokracija že v svojem bistvu ni poseben "pristaš" manjšin, čeprav že od Webra dalje ugotavljamo, da so manjšine del vsake družbe. Vsaj deklarativno vselej odloča večina, ki zmaga na volitvah, izglasuje zakon itd. Ko se v takem sistemu pojavi manjšina, ki zaradi nekaterih svojih posebnih, "etničnih" samorazumevanj zase zahteva posebne pravice tudi na področju političnega soodločanja, to nujno vodi h konfliktom (Jesih 1997), čeprav taka zahteva pogosto povzroči le navidezen problem, saj etnično definirana manjšina v političnem polju ni edina; tako Pelinka (1998, 26) avstrijski politični sistem slikovito opisuje kot "sistem manjšin za manjšine in proti manjšinam"; v njem odločajo "politične manjšine v imenu manjšin", ki tudi "odločajo v interesu manjšin, pri čemer pa so druge manjšine, kot npr. slovenska manjšina na Koroškem, iz tega izključene". Radi pozabljamo, da je treba v demokraciji pri političnem odločanju med posameznimi skupinami, vključno z narodnimi manjšinami, priti do širokega konsenza. Večinski narod je torej poklican, da v svoje demokratične strukture sprejema tudi zastopnike manjšin, saj te živijo v istih ali podobnih družbenopolitičnih razmerah. Politična organiziranost je poleg številčnosti (oziroma ohranjanja številčnosti) tudi eden izmed pomembnih dejavnikov preživetja narodne manjšine (Pan/Pfeil 2000: 238).

Podrejenost skupnosti, ki je (samo)opredeljena kot manjšina, se kaže tudi na vseh ostalih področjih družbenega življenja. Če omenimo samo podrejenost v vzgoji in izobraževanju, ki je lahko sistemska ali pa tudi spontana, saj je lahko posebna pozornost do manjšin na področju vzgoje in izobraževanja zaradi dodatnih stroškov in kadrov breme za družbeno skupnost, v kateri manjšina živi. Še toliko bolj to velja za majhne manjšinske skupnosti. Podrejenost je prisotna na področju zakonodaje, kjer je ustrezna zakonska zaščita toliko bolj pomembna za majhne skupnosti, ki v primerjavi z velikimi tudi politično težje nastopajo. Podrejenost je lahko tudi ekonomska, nenazadnje tudi socialnopsihološka.

Problem je torej tako zagotovitev formalne kot tudi dejanske enakopravnosti narodnih manjšin. Gre pa tudi za to, da narodne manjšine z ustrezno politiko, ki

* * *

manjšin. Ne poznajo posebnih manjšinskih sedežev v parlamentu, ruska stranka pa je v koaliciji z Estonsko ljudsko stranko v parlamentu zastopana s šestimi sedeži. **Poljska**. Politično organizirane in s strani ministrstva za kulturo tudi financirane so romska, ukrajinska, beloruska in litvanska manjšina; civilno družbene organizacije pa imajo še nekatere druge manjšine. Politične stranke imata nemška (2) in beloruska manjšina, od katerih ima nemška Socialnokulturna zveza dva sedeža v sejmu. Za izvolitev predstavnika manjšine ne velja siceršnji petodstotni prag za izvolitev v sejem. Predstavnika manjšine sta člana odbora za manjšine pri sejmu, pri vladi pa deluje tudi poseben urad za narodne manjšine. **Romunija**. V Romuniji so manjšine politično organizirane predvsem prek lastnih političnih strank. Taka organiziranost je pogojena tudi z določbo romunske ustave, da so državljani iz vrst manjšin lahko zastopani samo prek ene politične organizacije. Tako je določeno število sedežev v obeh domovih parlamenta rezervirano za pripadnike narodnih manjšin (Jesih 2003, 9–11).

jim omogoča enakopraven položaj v družbi, prenehajo biti konfliktni potencial v ožjem in širšem družbenem okolju (prim. Zupančič 1999: 31–33; Pan/Pfeil 2000).

POLITIČNA PARTICIPACIJA NARODNIH MANJŠIN V SLOVENIJI DO LETA 1991

Čeprav je aktualna politična organiziranost italijanske in madžarske narodne skupnosti zagotovljena na podlagi določb iz slovenske ustave iz leta 1991 in na njeni podlagi sprejete zakonodaje, imajo oblike organiziranja in načini politične participacije svoje korenine v načinih organiziranja in v oblikah, ki so bili vzpostavljeni še pred letom 1991. Za analitske namene tako lahko govorimo o treh obdobjih zakonskega urejanja problematike: čas do leta 1974 (sprejem Ustave SR Slovenije); obdobje med letoma 1974 in 1991 (sprejem Ustave RS); in obdobje po letu 1991.

Po letu 1945 so se, v skladu z deklarativno, afirmirano politično-ideološko maksimo o narodni enakopravnosti nanovo oblikovali organi oblasti v Sloveniji, v katere so bili vključeni tudi pripadniki narodnih skupnosti. Pri tem moramo upoštevati različnost političnega položaja na območjih, kjer sta bivali italijanska in madžarska manjšina. Do leta 1954 je bil teritorij, na katerem je bivala italijanska manjšina, pravno in politično nedefiniran, proces ureditve meje med Slovenijo (Jugoslavijo) in Italijo pa pod mednarodnim nadzorom. Šele po podpisu londonskega memoranduma (Memoranduma o soglasju) leta 1954, in na podlagi posebnega statuta, ki je bil njegov sestavni del, so bili definirani tudi položaj in pravice pripadnikov italijanske manjšine v Sloveniji. Posebni statut je določal tudi enakopravnost pripadnikov manjšine glede političnih in državljanskih pravic (točka 2), in pri pridobivanju in opravljanju javnih služb, funkcij in poklicev; vseboval pa je tudi obvezo, ki naj bi manjšinskima skupnostma na obeh straneh meje omogočalo primerno zastopanost v upravi (več o tem npr. Petrič 1977: 243).

Raven politične participacije italijanske in madžarske narodnosti je bila ves čas povezana z razvojem političnega sistema in njegovimi številnimi spremembami skozi celotno povojno obdobje. Predstavniki manjšin so participirali in bili tudi neposredno zastopani v organih oblasti na vseh ravneh. Že leta 1951 je bil v republiško skupščino izvoljen tudi predstavnik madžarske manjšine (predstavnik italijanske šele desetletje za njim, leta 1961; prim. Zelnik 1993: 40). To kaže, da je bilo uveljavljanje politične participacije manjšin na splošni, deklarativni ravni, ki ni temeljila na zakonsko normativno urejenih načelih o politični participaciji.

Korak naprej pri ureditvi položaja obeh "avtohtonih" narodnih skupnosti, kot tudi njune politične participacije, je bil storjen z Ustavo iz leta 1963. Na njeni podlagi so bili sprejeti statuti občin, kar je omogočilo neposredno politično zastop-

stvo pripadnikov manjšin v družbenopolitičnih organizacijah (več o tem v Zelnik 1993: 62–65). Vendar tudi ta Ustava in na njeni podlagi sprejeti akti in prepisi niso konkretneje opredelili oblik politične participacije, predvsem pa ta ni bila zakonsko neposredno omogočena. Kljub temu pa je bila participacija, ne glede na doseženo učinkovitost in stopnjo demokratičnosti, prisotna v vseh oblikah takratnega političnega življenja, vključno s članstvom in funkcijami v organih Zveze komunistov. Manjšini sta imeli svoje predstavnike v različnih forumih, ki so obravnavali položaj manjšin.

Najpomembnejšo reformo političnega sistema v nekdanji državi z vidika politične participacije italijanske in madžarske manjšine je uvedla Ustava iz leta 1974. Sama Ustava je bila poskus demokratizacije takratne družbe in razširitev vpliva posameznika na procese odločanja na vseh ravneh, kar je nujno preciziralo tudi participacijo manjšin. Ustava je v 157. členu opredelila obvezo do primerne zastopanosti v predstavniških telesih na območjih, kjer živijo pripadniki italijanske oziroma madžarske narodnosti. Ustava je opredelila tudi obliko delovanja obeh narodnosti, ki sta bili, po vzoru na druga področja družbenega življenja, organizirani v t.i. "samoupravne interesne skupnosti za kulturo in prosveto" (251. člen). Treba je poudariti, da sta obe skupnosti v določenih primerih delovali kot sestavni del občinskih skupščin, ko so te razpravljale o vprašanjih, pomembnih za položaj obeh narodnosti. Možna oblika organiziranosti na republiški ravni je bila t.i. "zainteresirani" četrti dom sicer tridomne republiške skupščine. Pri tem so pravni strokovnjaki ob razlagi posameznih ustavnih določb poudarjali, da ne gre za paralelno politično organiziranost (Polič 1974: 41). S to Ustavo sta obe manjšini prvič dobili tudi zagotovila za neposredno zastopstvo v predstavniških in drugih telesih takratnega političnega sistema, saj je v 157. členu določala, da morata biti obe narodnosti v delegacijah temeljnih samoupravnih organizacij in skupnosti na narodnostno mešanih območjih ustrezno zastopani. Prav tako je ustava v 190. in 370. členu predpisala ustanovitev posebnih delovnih teles v republiški in občinskih skupščinah (komisije za narodnosti), ki so bile sestavljene iz enakega števila pripadnikov slovenskega naroda in pripadnikov manjšinske narodnosti.

Brez detajlnejšega vpogleda v razvejanost in značilnosti institucij in sistema socialističnega samoupravljanja lahko ugotovimo, da Ustava iz leta 1974 in na njeni podlagi sprejeti zakoni in predpisi ter drugi akti niso opredelili neposredne participacije obeh narodnosti v vseh institucijah sistema. Po drugi strani pa so posamezni organi položaju obeh narodnosti in njuni zastopanosti v sistemh odločanja posvečali sistematično skrb na vseh ravneh.[2]

* * *

[2] Na tem mestu naj omenimo samo Poročilo o uresničevanju stališč, priporočil in sklepov Skupščine RS za uresničevanje posebnih pravic italijanske in madžarske narodnosti in njunih pripadnikov v Socialistični Republiki Sloveniji, ki vsebuje vrsto kritičnih pripomb glede položaja obeh narodnosti (*Poročevalec* 1981: 15–23).

Glede na normativno urejenost področja participacije obeh avtohtonih narodnih skupnosti v RS (že v Jugoslaviji in v okviru takratnega političnega sistema) bi pričakovali, da je temu področju posvečala adekvatno pozornost tudi znanstvena misel. Večina znanstvenih (strokovnih) prispevkov se je, tako kot to velja tudi za ostala področja manjšinske zaščite (dostikrat na ravni deskriptivnih "ekspertiz"), omejevala zgolj na opisovanje normativnih dejstev, ni pa se spuščala v ugotavljanje učinkovitosti normativnih rešitev. Tako so nekatere strokovne publikacije (predvsem *Razprave in gradivo*, revija Inštituta za narodnostna vprašanja) vsebovale vrsto opisnih in tudi konceptualnih študij na to temo, ni pa bilo predstavitev (analiz) realizacije zastavljenih političnih ciljev, še manj pa raziskav, ki bi prikazale, kako te vidike doživljajo neposredno prizadeti manjšinci (Nećak 2000: 10).

Prva študija, ki je na podlagi empirične raziskave prikazala nekatere razsežnosti položaja manjšin na obeh straneh takratne jugoslovansko-madžarske meje, posebej tudi področje politične participacije predvsem na ravni lokalne skupnosti (delovanje krajevne samouprave, družbenopolitičnih organizacij, društev, medetnične odnose), je bila skupna slovensko-madžarska raziskava z naslovom "Madžari in Slovenci" (1987) iz leta 1987. Žal se ta, verjetno prva terenska raziskava vsaj glede raziskovanja participacije ni uspela dvigniti nad deskripcijo in je bila tako v nekem smislu zamujena priložnost za temeljitejšo analizo. Pokazala pa je, da je bila participacija manjšine v okviru tedanjega političnega sistema deklarativno in normativno omogočena na vseh ravneh, čeprav je bila zelo slabo poznana tako med manjšinsko kot tudi večinsko populacijo. O tem lahko beremo tudi v poročilu SR Slovenije o položaju manjšin v prostoru Alpe-Jadran, kjer avtorji poudarjajo, da je sistem socialističnega samoupravljanja zaradi svoje kompleksnosti za manjšince precej nepregleden, poznavanje sistema in njegovih možnosti pa zahteva tolikšen angažma, da ga pripadniki narodnosti zaradi majhnega števila in specifične socialne in poklicne strukture težko v celoti in uspešno obvladajo. Avtorji kot slabost takratnega sistema navajajo tudi to, da ne omogoča "podružbljanja" problematike italijanske in madžarske narodnosti v tem smislu, da bi ta postala normalni sestavni del javnih razprav o splošnih družbenih, kulturnih in političnih problemih tudi na republiški in državni ravni, ne samo na ravni okolja, v katerem manjšini bivata (Manjine ... 1990: 182).

Na podlagi zapisanega se lahko strinjamo z Gönzem, da vse do konca osemdesetih let v slovenskem družboslovju, in v etničnih študijah posebej, ni bilo študije, ki bila v vseh pogledih kritična in objektivna; s sedanjega stališča pa so bile "analize" bolj zgodbe o uspehu kot objektivno ogledalo, kar je bilo tudi sicer značilnost enostrankarskega sistema (Gönz 2000: 49). Tej ugotovitvi lahko dodamo tudi, da v primerjavi s pozornostjo, ki jo slovenska zgodovinska (to velja deloma tudi za druge) stroka posveča preučevanju položaja slovenskih manjšin v sosed-

njih državah, še vedno nimamo resne študije, ki bi celovito zajela zgodovinski razvoj obeh avtohtonih narodnih skupnosti v Republiki Sloveniji, edini resni poskusi so doslej ostali na ravni diplomskih nalog (primerjaj npr. Zelnik 1993).

POLITIČNA PARTICIPACIJA NARODNIH MANJŠIN V SLOVENIJI PO LETU 1991

Ob normativnem urejanju področja - ustavno-pravnega sistema slovenske države - je bil vpliv stroke na politično razpravo odločilen, še posebno pri oblikovanju 64. člena veljavne slovenske Ustave, ki je poleg drugih pravic uredila tudi načine politične participacije obeh narodnih skupnosti. Poleg neposrednega sodelovanja posameznih strokovnjakov moramo posebej omeniti posvet z naslovom "Narodnost - manjšina ali skupnost. Urejanje, uresničevanje in varstvo pravic narodnosti (narodnih manjšin) v Republiki Sloveniji", ki se je na pobudo Inštituta za narodnostna vprašanja v državnem zboru sestal 8. oktobra 1990. Posvet je posebno pozornost namenil prav participaciji narodnih skupnosti in obveznosti države ter vprašanjem avtonomije narodnih manjšin. Njegova vsebina je bila objavljena v posebni številki *Razprav in gradiva* (1990/24). Razprave na posvetu so neposredno vplivale na vsebino pozneje oblikovanih ustavnih in zakonskih rešitev tudi glede politične participacije obeh narodnih skupnosti v Sloveniji. V sklepnem poročilu so bila podana praktično vsa načela, ki jih je nato R Slovenija upoštevala pri ureditvi položaja obeh avtohtonih narodnih manjšin. Tako je bilo v sklepih poudarjeno načelo kontinuitete že uveljavljenih pravic, pa tudi načelo, da se z normativnimi rešitvami mora strinjati manjšina sama. Posebej je bila poudarjena tudi potreba po opredelitvi pravice "do ustreznega zastopstva na vseh ravneh oblastnega in samoupravnega organiziranja v Republiki" (Manjšina ... 1990: 133). Predlagana je bila oblika organiziranja narodnosti na podlagi do tedaj obstoječih samoupravnih skupnosti za prosveto in kulturo v zvezi z zadevami, povezanimi z uresničevanjem posebnih pravic, vključno z neposredno zastopanostjo predstavnikov narodnih manjšin v republiškem parlamentu, ob upoštevanju posebne vloge manjšin pri sprejemanju zakonodaje in sklepov, ki zadevajo uresničevanju posebnih pravic in položaja teh skupnosti; prav tako pa je bila poudarjena potreba, da se enako zagotovi tudi na občinski ravni (prav tam, 133-134). Nedvomno gre za predloge, ki so bili v veliki meri upoštevani v oblikovanju manjšinske zakonodaje v RS. Čeprav je bila tudi pri poznejših zakonskih rešitvah, posebno pri nastajanju Zakona o samoupravnih narodnih skupnosti "konzultirana" stroka, je bila v naslednjih letih to bolj izjema kot pravilo.

Slovenski model politične participacije narodnih manjšin tako na državni kot lokalni ravni velja za zglednega tudi v svetovnem merilu. Zelo "posrečeno" je razrešil bistvene dileme pri oblikovanju zastopanja manjšine v predstavniških telesih; presegel je namreč dilemo zastopanosti manjšine v odločanju med njihovim etničnim in političnim karakterjem. Z ustavo in posameznimi zakoni je

zagotovil oblike participacije narodnih skupnosti na vseh ravneh, vključno z neposrednim predstavništvom v predstavniških telesih, hkrati pa je ohranil možnost, da pripadniki manjšin da v politiki sodelujejo tudi kot "običajni" državljani Republike Slovenije.[3] Slovenija se je torej odločila za tako imenovani "pozitivni koncept zaščite (avtohtonih) manjšin" in manjšine obravnava kot subjekt ter izrecno določa obveznosti države za uresničevanje posebnih manjšinskih pravic (Žagar 1992, 9-11). Ta koncept predvideva aktivno vlogo in zagotovljen vpliv etničnih manjšin v političnem procesu. Pri tem jih postavi v vlogo aktivnega subjekta v demokratični pluralni družbi in poudarja dvojno naravo njihovih posebnih pravic.

Pozitivni koncept zaščite manjšin predvideva še aktivno vlogo države tako pri uresničevanju posebnih manjšinskih pravic kot pri zagotavljanju potrebnih pogojev za njihovo uresničevanje. Obveznost države je, da vodi aktivno politiko zaščite manjšin ter da s svojim delovanjem na podlagi ustavnih in zakonskih obveznosti zagotavlja uresničevanje zagotovljenih pravic. Ustava Republike Slovenije poleg ostalih pravic v svojem 64. členu opredeljuje, da se na območjih, kjer ti skupnosti živita, ustanovijo posebne samoupravne narodne skupnosti kot oblike man-

* * *

[3] Politično participacijo obeh avtohtonih narodnih skupnosti določajo, poleg 64. in 80. člena, še statuti občin Koper/Capodistria, Piran/Pirano in Izola/Isola, Lendava/Lendva, Dobrovnik/Dobronak, Šalovci, Moravske Toplice in Hodoš/Hodos, Zakon o narodnih skupnostih iz leta 1994, Zakon o lokalni samoupravi, Zakon o volitvah v državni zbor, Zakon o lokalnih volitvah ter še nekateri drugi zakoni in predpisi.
Komisija se je na primer v mandatnem obdobju 1996-2000 sestala sedemnajstkrat. V svoj program dela je sprejela naslednje točke:

1. Sodelovanje pri pripravi predlogov zakonov, ki se nanašajo na pravice narodnih skupnosti in predlogov zakonov, v katerih so izraženi interesi narodnih skupnosti,
2. seznanitev s položajem manjšinskega šolstva,
3. sodelovanje pri pripravi predloga zakona, ki bo urejal manjšinsko šolstvo,
4. seznanitev z rabo manjšinskega jezika na območjih, kjer živijo pripadniki italijanske in madžarske narodne skupnosti,
5. seznanitev z vlogo manjšinskih medijev na območjih, kjer živijo pripadniki narodne skupnosti tudi na območju samem,
6. seznanitev z življenjem in s problematiko pripadnikov italijanske in madžarske narodne skupnosti tudi na samem območju, kjer ti živijo,
7. seznanitev z mednarodnimi dokumenti,
8. seznanitev z madžarsko zaščitno zakonodajo,
9. sodelovanje z Odborom za človekove pravice in narodnostna vprašanja, ki deluje v madžarskem parlamentu,
10. obravnavanje aktualne problematike v zvezi italijansko in madžarsko narodno skupnostjo,
11. seznanitev z ugotovitvami raziskav v zvezi z narodnima skupnostma,
12. sprotno informiranje z izvajanjem Evropske listine o manjšinskih jezikih,
13. seznanitev s prometnimi povezavami narodnih manjšin z matično državo,
14. seznanitev z gospodarskimi vidiki razvoja manjšin v Sloveniji
15. problemi financiranja kulturne in drugih dejavnosti narodnih skupnosti. (Povzeto po Zapisnik 3. seje Komisije Državnega zbora za narodni skupnosti. Državni zbor, Komisija za narodni skupnosti, Ljubljana 11. 6. 1997.

jšinske samouprave, ki jih na njihov predlog država lahko tudi zadolži za opravljanje določenih nalog iz njene pristojnosti, pri čemer zagotavlja sredstva za njihovo uresničevanje. Ustava prav tako predpisuje zakonsko urejanje teh pravic na območju, kjer ti skupnosti živita, in odgovornost samoupravnih lokalnih skupnosti za uresničevanje teh pravic. Najpomembnejše ustavno določilo z vidika politične participacije je vsekakor tisto, ki pravi, da morajo biti zakoni, drugi predpisi in splošni akti, ki zadevajo uresničevanje v ustavi določenih pravic in položaj zgolj narodnih skupnosti, sprejeti s soglasjem predstavnikov narodnih skupnosti. Ustavno zagotovljena pravica do ustanavljanja organizacij in društev, ki je zajamčena vsem, je v primeru italijanske in madžarske narodne skupnosti dopolnjena še z določbo o ustanovitvi samoupravnih narodnih skupnosti kot organov manjšinske samouprave.

Zakon o samoupravnih narodnih skupnostih iz leta 1994 (Ur. l. RS 65/94) določa, da na območjih, kjer obe skupnosti živita, njuni predstavniki kot osebe javnega prava ustanovijo samoupravne narodne skupnosti. Samoupravne narodne skupnosti so ustanovljene na ravni občin in se združujejo v regionalno samoupravno narodno skupnost. Njihove naloge so med drugim, da v skladu z zakonom dajejo soglasje k zadevam, ki se nanašajo na varstvo posebnih pravic narodnih skupnosti, o katerih odločajo skupaj z organi samoupravnih lokalnih skupnost v skladu z ustavo in zakonom; samostojno odločajo o vseh vprašanjih iz svoje pristojnosti; obravnavajo in proučujejo vprašanja, ki zadevajo položaj narodnih skupnosti; sprejemajo stališča in dajejo predloge ter pobude pristojnim organom; imajo pravico ustanavljanja organizacij in javnih zavodov in v skladu z zakonom opravljajo naloge iz državne pristojnosti. Pri svojem delu samoupravne narodne skupnosti sodelujejo s predstavniki narodnih skupnosti, izvoljenimi v organe samoupravnih lokalnih skupnosti in v državni zbor, z organi samoupravnih lokalnih skupnosti in državnimi organi (Jesih 1993).

Naloge in pristojnosti samoupravnih narodnih skupnosti, način odločanja, način in oblike predstavljanja samoupravne narodne skupnosti v Republiki Sloveniji in način volitev v organe in organiziranost so podrobneje določene s statuti. S statutom se določajo tudi način in oblike sodelovanja samoupravne narodne skupnosti z organizacijami, društvi, združenji ali drugimi oblikami delovanja, ki jih ustanavljajo pripadniki narodne skupnosti za uresničevanje svojih posebnih pravic. Samoupravne narodne skupnosti dajejo samoupravnim lokalnim skupnostim predloge, pobude in mnenja o zadevah, ki se nanašajo na položaj narodnih skupnosti in ohranjanje značilnosti narodnostno mešanih območij. Organi samoupravnih lokalnih skupnosti morajo obravnavati pobude iz prejšnjega odstavka in se do njih opredeliti. Predstavniki narodne skupnosti, izvoljeni v svete samoupravnih lokalnih skupnosti, morajo pred odločitvijo o soglasju k zadevam, ki se nanašajo na posebne pravice pripadnikov narodnih

skupnosti, pridobiti soglasja samoupravnih narodnih skupnosti, oziroma imajo v občinskih svetih imperativni mandat.

Prav tako lahko dajejo samoupravne narodne skupnosti državnemu zboru, vladi in drugim državnim organom predloge, pobude in mnenja o vseh zadevah iz svoje pristojnosti. Ti pa so dolžni, kadar odločajo o zadevah, ki se nanašajo na položaj pripadnikov narodnih skupnosti, predhodno pridobiti mnenje samoupravnih narodnih skupnosti.

Slovenska ustava v svojem 80. členu določa, da se v devetdeset članski državni zbor izvolita po en poslanec italijanske in madžarske narodnosti. Na podlagi Zakona o volitvah v državni zbor (Ur. l. št. 44/92) italijanska in madžarska narodna skupnost volita vsaka po enega poslanca. Aktivno in pasivno volilno pravico imajo vsi pripadniki narodne skupnosti z volilno pravico. Za volitve poslancev italijanske oziroma madžarske narodne skupnosti se na območjih, kjer ti skupnosti živita, oblikujeta posebni volilni enoti. Prav tako se za volitve imenujeta volilni komisiji posebnih volilnih enot, v kateri mora biti vsaj en član pripadnik narodne skupnosti. Volilno pravico imajo tudi tisti pripadniki narodne skupnosti, ki imajo stalno prebivališče zunaj območja posebne volilne enote. V volilni imenik pa se lahko vpišejo na posebno pisno zahtevo in na podlagi mnenja posebne komisije.

Poslanca manjšin se volita po večinskem volilnem sistemu. Za poslanca praviloma kandidira več kandidatov iz vrst narodne skupnosti. Posamezni pripadniki narodnih skupnosti lahko kandidirajo tudi na listah političnih strank na državni ravni in so na njih izvoljeni. Vsi pripadniki narodnih skupnosti imajo hkrati z volitvami svojega predstavnika v parlamentu pravico voliti tudi liste političnih strank na državni ravni, tako kot vsi drugi državljani: tako imajo torej na posameznih volitvah dva volilna glasova.

V državnem zboru po poslovniku deluje posebna Komisija za narodni skupnosti, ki je ena od štirih stalnih komisij državnega zbora in je matično delovno telo za vprašanja obeh narodnih skupnosti; to pomeni, da se stališča Komisije prenašajo neposredno na plenarno zasedanje državnega zbora, sklepi pa so sprejeti z obveznim soglasjem obeh poslancev manjšin (slednje pravzaprav pomeni možnost veta, ki pa se v praksi še ni uporabil). Oba poslanca sta pri svojem delu neodvisna in enakopravna z vsemi ostalimi poslanci slovenskega državnega zbora. Pri svojih odločitvah nista, v nasprotju s svetniki v občinskih svetih, vezana na soglasje samoupravnih narodnih skupnosti. Komisiji izmenično predseduje eden od obeh poslancev narodne skupnosti. Delovanje obeh poslancev v državnem zboru se najbolj odraža skozi delo komisije.[4] Po pravilu o posameznih problemih in vprašanjih dnevnega reda na vseh sejah svoja stališča predstavijo predstavniki samoupravnih interesnih skupnosti obeh narodnih skupnosti, glede

na vsebino pa tudi drugi predstavniki narodnih skupnosti (npr. medijev, kulturnih in izobraževalnih ustanov).

Niti Italijani niti Madžari v času od leta 1991 niso ustanovili lastnih političnih strank, so pa seveda posamezniki vključeni v parlamentarne in neparlamentarne politične stranke, kjer nekateri zasedajo tudi visoka mesta v strankarskih hierarhijah. Narodni skupnosti imata svoje predstavnike tudi v večini interesnih in socialnih organizacij večine, kot tudi v vseh organih, ki se neposredno ukvarjajo z zadevami v zvezi z manjšino (npr. v svetu Radiotelevizije Slovenije in Strokovnem svetu RS za vzgojo in izobraževanje), tako na regionalni kot državni ravni.

Vsekakor je v smislu enakosti vseh državljanov najbolj sporna volilna pravica, ki je v slovenski ustavi opredeljena kot individualna pravica – pri manjšinskih političnih strankah pa je ta pravica izjema, velja namreč za celotno skupino. S tega vidika je zanimiva razlaga slovenskega Ustavnega sodišča iz leta 1998,

> da ni v neskladju z Ustavo, da je pripadnikom avtohtone italijanske in madžarske narodne skupnosti z zakonom zagotovljena pravica, da na volitvah poslancev Državnega zbora in na volitvah članov občinskega sveta oddajo po dva glasova – enega za izvolitev predstavnika avtohtone narodne skupnosti in drugega za izvolitev preostalih poslancev oziroma članov občinskega sveta. Ustava zagotavlja pripadnikom skupnosti splošno in posebno volilno pravico.

Prav tako pa Ustavno sodišče meni tudi, da

> ni v neskladju z ustavnimi določbami o pravni državi, delitvi oblasti, zakonitosti delovanja uprave in javnih pooblastilih, da z zakonom niso opredeljena merila, po katerih komisije samoupravnih narodnih skupnosti odločajo o vpisu volivcev v posebni volilni imenik državljanov pripadnikov avtohtonih italijanske in madžarske narodne skupnosti (Odločba US RS/Ur l RS 283/94/).

Ustavno sodišče je menilo, da dvojna volilna pravica sicer odstopa od načela enakosti volilne pravice, ki zahteva, da ima vsak volivec enako število glasov z enako vrednostjo. Prav tako je ugotovilo, da je tudi sama pravica pripadnikov narodne skupnosti, da izvolijo dva poslanca, odstop od načela enakosti volilne pravice. Ker je posebna volilna pravica izraz zajamčene zaščite, je tovrstna pozitivna diskriminacija dopustna, oziroma je zahtevana že v Ustavi. Ustavno sodišče je tudi menilo:

> če bi zakon pripadnikom narodnih skupnosti dal en sam glas in jim omogočil izbiro med uresničevanjem splošne in posebne volilne pravice (med glasovanjem na volitvah poslanca narodne skupnosti in na volitvah

> preostalih poslancev), bi bila tem osebam odvzeta ena izmed obeh ustavnih pravic. Glede na to, da Ustava ne omejuje splošne volilne pravice pripadnikov narodnih skupnosti, hkrati pa jim daje pravico izvoliti poslanca narodne skupnosti, bi uzakonitev pravice do samo enega glasovanja z možnostjo izbire (opcije) povzročila, da bi bili pripadniki narodnih skupnosti prisiljeni izbirati med dvema ustavnima pravicama: splošno volilno pravico in pravico do neposredne zastopanosti. Z odločitvijo za eno od teh dveh pravic bi se avtomatično odpovedali drugi. Takšna ureditev bi bila v neskladju z Ustavo, ker bi pripadnike narodnih skupnosti prikrajšala za eno ali drugo pravico - glede na njihovo lastno izbiro (prav tam).

V tem smislu je slovenska rešitev, če jo primerjamo s podobnimi v drugih državah, izvirna.

Zakon o lokalni samoupravi (Ur. l. RS 72/93) določa, da se občine na območjih, kjer živita narodni skupnosti, oblikujejo tako, da je v njih zagotovljeno uresničevanje njunih posebnih pravic. Narodni skupnosti imata v občinskem svetu najmanj po enega predstavnika; z občinskim statutom pa je določena neposredna zastopanost narodnih skupnosti tudi v drugih organih občine. Kadar organi občine odločajo o drugih vprašanjih, ki se nanašajo na uresničevanje posebnih pravic narodnih skupnosti, morajo predhodno pridobiti mnenje samoupravne narodne skupnosti. Člani občinskega sveta iz vrst narodnih skupnosti pa so poleg pravice do izrekanja soglasja obenem z imperativnim mandatom vezani s samoupravnimi narodnimi skupnostmi.

S posameznimi občinskimi statuti je določeno tudi sodelovanje predstavnikov narodnih skupnosti v izvršilnih organih občine, oziroma jim je preko svojih predstavnikov v svetih teh institucij zagotovljena participacija pri upravljanju v vseh javnih ustanovah, ki delujejo tudi za potrebe manjšine. Na podlagi Zakona o lokalnih volitvah (Ur. l. RS 72/93) imajo pasivno in aktivno volilno pravico vsi pripadniki narodnih skupnosti z volilno pravico. Za volitve članov občinskih skupnosti iz vrst narodnih skupnosti se oblikuje posebni občinski volilni imenik občanov - pripadnikov teh narodnih skupnosti, ki ga po določilih Zakona o evidenci volilne pravice sestavi samoupravna narodna skupnost oziroma njena ustrezna komisija (Jesih 2001: 49).

Tudi po letu 1991 se je velik del strokovnih prispevkov o problematiki položaja obeh ustavno zaščitenih skupnosti omejeval na raven deskriptivnega ugotavljanja normativnih dejstev. Izšlo je tudi nekaj informativnih publikacij, ki so ob predstavitvi položaja obeh manjšin posebej izpostavljali tudi problem politične participacije. Šele ob koncipiranju mednarodnega raziskovalnega projekta z naslovom "Medetnični odnosi in narodna identiteta v slovenskem etničnem prostoru" (projekt je od leta 1991 vodila Albina Nećak-Lük), se je vprašanje partici-

pacije postavilo tudi z zornega kot razmerja med normativno ureditvijo in dejanskimi, pozitivnimi in negativnimi izkušnjami in prakso. Projekt je skoraj desetletje potekal v obmejnih območjih ob slovensko-madžarski, italijanski in avstrijski meji, pri njegovi realizaciji pa so sodelovale tudi raziskovalne institucije iz sosednjih držav.

Tudi na drugih območjih zbrani podatki so bili podlaga za večino aktualnih študij položaja obeh avtohtonih narodnih skupnosti v R Sloveniji. Kot rezultat projekta so izšle štiri samostojne publikacije (Medetnični ... 1998, 200; 2002, Managing ...), posamezni raziskovalci, ki so posredno ali neposredno sodelovali pri izvedbi projekta, pa so na podlagi zbranih rezultatov objavili vrsto strokovnih in znanstvenih prispevkov. V posameznih raziskavah, ki so potekale v okviru projekta, so raziskovalci posebno pozornost namenili tudi analizi stališč o vprašanjih politične participacije italijanske in madžarske narodne skupnosti.

Rezultati raziskave so med drugim pokazali, da so mnenja, po katerih je večina vprašanj politične artikulacije narodnih manjšin rešena, ter problem politike v medetničnih odnosih z njegovo normativno ureditvijo stabiliziran ter kot tak ne predstavlja konfliktnega potenciala, veljavno le v določeni meri. Pokazalo se je, da so vplivi politike na medetnične odnose (in obratno), in s tem neposredno tudi na politično participacijo, v stalnem dinamičnem spreminjanju. Skozi celotno fazo zajemanja podatkov smo zaznali precejšnjo kritičnost vseh prebivalcev na narodnostno mešanem območju. Presenečajo pa rezultati, ki kažejo na veliko mero pasivnosti pripadnikov narodnih skupnosti na političnem področju (kar sicer velja tudi za druge prebivalce na narodnostno mešanih območjih). V teh procesih bi ob zgoraj opisani razvejanosti normativno določenih možnosti participiranja pričakovali aktivnejšo udeležbo večjega dela prebivalstva. Prav tako pa tudi politične stranke na območju, kjer bivata narodni skupnosti, v manjšinski politiki niso razpoznavne. Rezultati so tudi pokazali, da pripadniki manjšine (tudi zaradi možnosti dodatne izvolitve svojih predstavnikov v predstavniška in druga telesa) svojih "političnih interesov" ne podrejajo "etničnim interesom", ter da ni tako izrazite polarizacije med etničnim in političnim, kot je to značilno za marsikatero drugo narodnostno mešano okolje (npr. na avstrijskem Koroškem). Podatki ne kažejo potrebe po drugačnem oblikovanju manjšinskih političnih organizacij, vendar je v odgovorih mogoče zaznati, da je v njihovem delovanju še kar nekaj prostora za izboljšave.

Problem politične participacije obeh narodnih skupnosti je predstavljen tudi v poročilu R Slovenije v okviru posebnega projekta Delovne skupnosti Alpe-Jadran z naslovom "Manjšine in čezmejno sodelovanje v prostoru Alpe-Jadran", ki je bilo zaključeno leta in sprejeto kot vladno poročilo leta 1999 (Appollonio in drugi v: Manjine ... 2003: 251–296).

SKLEPNE UGOTOVITVE

Če glavne ugotovitve iz preseka politične participacije obeh avtohtonih narodnih skupnosti v Republiki Sloveniji strnemo v nekaj temeljnih ugotovitev, potem lahko zapišemo:

Da je ta bila politična participacija ustavno in zakonsko opredeljenih manjšin ves čas deklarativno, z razvojem političnega sistema pa tudi normativno zagotovljena. To velja tako za obdobje socialističnega sistema, ko je bila R Slovenija sestavni del jugoslovanske federacije (v okviru katere je prav na področju manjšinskega varstva imela višje standarde kot ostali deli države), kot tudi za obdobje samostojne države po letu 1991;

- da je normativni razvoj politične participacije obeh avtohtonih narodnih skupnosti v sistemu socialističnega samoupravljanja (posebej z Ustavo iz leta1974) neposredno vplival na oblikovanje rešitve, kot jih poznamo danes, in v tem smislu za razliko od diskontinuitetnih procesov ob spremembi političnega sistema in osamosvojitvi pomeni neke vrste vsebinsko kontinuiteto;
- da je zakonska ureditev politične participacije obeh avtohtonih narodnih skupnosti zgledna tudi v svetovnem merilu, ter da z nekaterimi izvirnimi rešitvami predstavlja možnost za normativno kreativno razrešitev dilem, s katerimi se srečujejo številne manjšine in države pri urejanju vprašanj manjšinske politične participacije;
- da je slovenska politika, na drugi strani, temu vprašanju posvečala pozornost, ki je bila v določenih segmentih zgolj "alibi" trenutne politike (v vseh obdobjih) v domači in mednarodni javnosti;
- da so bila med normativno ureditvijo in dejanskim stanjem ves čas določena neskladja (kar je mogoče razbrati tudi iz političnih in strokovnih ocen), ki so z demokratizacijo veliko bolj opazna. Iz že opravljenih raziskav lahko razberemo, da je formalno urejena politična enakopravnost samo zunanji izraz politične enakopravnosti, pod katerim se dostikrat skriva politična podrejenost. To lahko sklepamo tudi na podlagi obrazložitve odstopa predsednika državnozborske komisije za narodno skupnost Roberta Battellija konec leta 2003, ko je med drugimi kot razlog za svoje dejanje navedel, da

> komisija za narodnosti in druge institucije narodnostne skupnosti že dolga leta delujejo v nekakšni praznini. To pomeni, da navkljub trudu in izpolnjevanju ustavno zagotovljenih pravic to ne daje nobenega učinka, ki bi imel trajne in pozitivne posledice za položaj narodne skupnosti (*Delo*, 6. 1. 2004).

- da je bila problematika politične participacije obeh avtohtonih narodnih skupnosti predmet zanimanja t.i. stroke v nekoliko manjši meri pred letom 1991, v novejšem obdobju pa je obravnavana enakovredno z drugimi področji manjšinskega varstva. Kljub temu raziskovalni rezultati z izjemo oblikovanja normativnih rešitev ob spremembi sistema, ko je bil vpliv stroke na sprejeto zakonodajo odločilen, niso bistveno prispevali k odpravi neskladnosti in pripravi novih rešitev. Še več, tako kot to velja za večino drugih raziskav s področja položaja avtohtonih narodnih skupnosti v R Sloveniji, tudi na področju politične participacije ugotavljamo skoraj popolno odsotnost transferja raziskovalnih rezultatov v neposredne politične aktivnosti, odpravljanje slabosti in pripravo boljših političnih rešitev.

REFERENCE:

Appollonio, Dario, Bufon, Milan, Čurin Radovič, Suzana, Munda Hirnök, Katalin, Jesih, Boris, Klemenčič, Vladimir, Komac, Miran, Klopčič, Vera, Kovács, Attila, Medica, Karmen, Mejak, Renata, Nećak Lük, Albina, Novak-Lukanovič, Sonja, Piry, Ivo, Zupančič, Jernej, Žagar, Mitja, Novak-Lukanovič, Sonja (Ur.), Jesih, Boris (Ur.), Klemenčič, Vladimir (Ur.). Slovenija. V: Domini, Mirjana (ur.). *Manjine i prekogranična suradnja u Alpsko-Jadranskom prostoru : verzija na hrvatskom jeziku*. Zagreb: Institut za migracije i narodnosti, 2002, str. 251-296

Dunajska deklaracija (1993). Svetovna konferenca o človekovih pravicah. Ljubljana: Društvo za združene narode Republike Slovenije

Ethnic Minorities in Slovenia. 1994. Ljubljana. IES

Ghai, Yash, (2001): Public Participation and Minorities. Minority Rights Group International Report.

Gönz, László (1997): Madžarska manjšina v Republiki Sloveniji in nivo strpnosti slovenske večine do nje. V: Strpnost do manjšin (zbirka študij)- Pedagoška fakulteta Maribor in Inter-kultura, 1997 (str.70-88).

Gönz, László (2000): Položaj prekmurskih Madžarov po spremembi sistema (Stanje narodne zavesti Madžarov). V. Materinščina, dejavnik osebnostne in skupnostne identitete

Gál, Kinga, ed. (2002): Minority Governance in Europe. Budapest: Open Society Institute

Grad, Franc (2004): Predpisi o volitvah v Državni zbor 2004 Ljubljana : Uradni list Republike Slovenije,

Hajos, Ferenc (1974): Madžarska narodnostna skupnost v Ustavi RS Slovenije in statutih občin Lendava in Murska Sobota. V: Vestnik koroških partizanov 64/1974 31-34 Ljubljana

Italijanska in madžarska narodnost v Socialistični republiki Sloveniji (1983). Ljubljana : Inštitut za narodnostna vprašanja

Jesih, Boris (1986): Politična participacija in manjšina. Razprave in gradivo 1986/19: 69-85. Ljubljana: Inštitut za narodnostna vprašanja

Jesih, Boris (1992): Narodne manjšine kot element pluralnosti. V: Fink-Hafner ur. : Nastajanje slovenske državnosti. Ljubljana: Slovensko politološko društvo 1992: 307-313

Jesih, Boris (2001): Nekaj razmišljanj o sodobnem položaju manjšin v Republiki Sloveniji. *Koroški vestn. (Ljubl.)*, 2001, letn. 35, št. 1, str. 33-59.

Jesih, Boris (1994): Možnosti političnega zastopanja manjšin. V: Novak-Lukanovič, Sonja (ur.). 1994: 162-168

Jesih, Boris (1995). Politična participacija narodnih manjšin - primerjava med Slovenijo in Hrvaško: V : Kržišnik Bukić, Vera 1995: 373-379

Jesih, Boris (2002): Die Partizipation der ethnischen Minderheiten in der Republik Slowenien. V: Stimme: 14-15. -. 44. Wien: Initiative Minderheiten.

Jesih, Boris (1993): Medetnični odnosi in politika : drobci iz raziskave. Razprave in gradivo 28: 86-91. Ljubljana: Inštitut za narodnostna vprašanja

Jesih, Boris (1996): Medetnični odnosi in politika.V: : Razprave in gradivo 31: 35-46. Ljubljana: Inštitut za narodnostna vprašanja

Jesih Boris (2003) Politična participacija narodnih manjšin primer Koroških Slovencev : doktorska disertacija. Ljubljana: FDV

Klopčič, Vera (1998): Pravno varstvo manjšin : novejši mednarodnopravni dokumenti. V: Nečak Lük, Albina/Jesih, Boris ur. 1998: 59-69

Komac, Miran, ur.. (1990): Narodnost manjšina ali skupnost. Razprave in gradivo 24. Ljubljana INV

Komac, Miran (1999): Varstvo narodnih skupnosti v Republiki Sloveniji. Ljubljana: Inštitut za narodnostna vprašanja

Komac, Miran (2002): Uvodna pojasnila- V: Varstvo manjšin. Uvodna pojasnila&dokumenti "(2002:9-131): Ljubljana: INV

Madžari in Slovenci. Sodelovanje in sožitje ob jugoslovanski- madžarski meji.(1987) Ljubljana : Inštitut za narodnostna vprašanja

Manjine in prekogranična suradnja u alpsko-jadransko prostoru. Radna zajednica Alpe Jadran. Zagreb 2002

Nečak Lük, Albina ur., Jesih, Boris ur. (1998): Medetnični odnosi in etnična identiteta v slovenskem etničnem prostoru. I, izsledki projekta. Ljubljana : Inštitut za narodnostna vprašanja

Nečak Lük, Albina ur., Jesih, Boris ur. (2000): Medetnični odnosi v slovenskem etničnem prostoru II. Urejanje medetničnih odnosov v Lendavi. Ljubljana : Inštitut za narodnostna vprašanja

Nečak Lük, Albina ur., Wakounig, Vladimir Jesih, Boris ur. (2002): Medetnični odnosi v slovenskem etničnem prostoru III. Občina Železna Kapla - Bela Ljubljana : Inštitut za narodnostna vprašanja

Participation of national minorities in decision-making processes. (1997). Conseil of Europe

Pelinka, Anton (1988): Minderheitenpoltik im politschen System Österreichs. Wien V: Bauböck,

Petrič, Ernest (1977): Mednarodnopravno varstvo narodnih manjšin. Maribor: Obzorja

Pan, Cristoph/ Pfeil, Beate Sibylle (2000): Die Volksgruppen in Europa. Ein Handbuch, Wien: Braumüller

Polzer Srienz, Mirjam (1999): Die Repräsentation ethnischer Gruppen im staatlichen Willennsbildungsprozess. Dis, Graz

Polič, Svetozar (1974): Položja in pravice italijanske in madžarske narodnosti v novi ustavi SR Slovenije. V : Vestnik koroških partizanov 4/1974, 40-44. Ljubljana

Polzer Srienz, Mirjam (2000): Reprezentacija in participacija etničnih skupin v zakonodajnih organih. V: Razprave in gradivo 2000/36-37

Sporazum o zagotavljanju posebnih pravic slovenske narodne manjšine v Republiki Madžarski in madžarske narodne skupnosti v Republiki Sloveniji. Uradni list RS št. 6/1995

Wakounig, Vladimir/Gstettner, Peter (1994): Interkulturelles Lernen versus regionaler Nationalismus. V Jesih 1994: 18-25

Temeljna ustavna listina o samostojni in neodvisni Republiki Sloveniji (Ur.l.RS št. 1-4/91)

Ustava SR Slovenije 1974, Ljubljana: DPU

Ustava Republike Slovenije (Ur.l.RS št. 33/91) 3

Zakon o ustanovitvi občin ter o določitvi njihovih območij (Ur.l.RS, št. 60/94)

Zakon o samoupravnih narodnih skupnostih (Ur.l.RS št. 65/94)

Zakon o volitvah v državni zbor (Ur.l.št. 44/92)

Zakon o določitvi volilnih enot za volitve poslancev v državni zbor (Ur.l.št. 46/92)

Zakon o evidenci volilne pravice (Ur.l.št. 46/92)

Zakon o lokalni samoupravi (Ur.l.RS, št. 72/93)

Zakon o lokalnih volitvah (Ur.l.RS, št. 72/93)

Zelnik, Damijana (1993): Slovenska poltična načela do italijanske in madžarske nardone manjšine po letu 1945. Diplomska naloga. Ljubljana: FF

Zupančič, Jernej (1999): Slovenci v Avstriji. Geographica Slovenica 32. Ljubljana: Inštitut za geografijo

Žagar, M. 1992: "Position and Protection of Ethnic Minorities in The Constitution of the Republic of Slovenia: Basic information" - v Razprave in gradivo (Ljubljana : Inštitut za narodnostna vprašanja, 26-27, „. 9-11.